

La integració
lingüística de la
immigració

XIV Jornada de
Sociolingüística
d'Alcoi

La transmissió
intergeneracional
del valencià

LA INTEGRACIÓ LINGÜÍSTICA DE LA IMMIGRACIÓ:

El paper del valencià en un context multicultural i plurilingüe: el relleu de les segones generacions d'immigrants

AUTORA

Empar Morelló

Els processos migratoris han esdevingut, fonamentalment als darrers anys, un dels principals motors del moment de canvi social i de transformació política i cultural de les nostres societats.

A hores d'ara, ningú no qüestiona la importància del creixent nombre de persones immigrants a les nostres societats. La seua presència és indiscutible en l'àmbit laboral, a les escoles, a la quotidianitat dels nostres carrers o les nostres llars. Però més enllà del punt de vista quantitatiu, el fet és rellevant perquè la seua presència abasta espais de visualització social mai abans reconeguts.

Aquesta situació no pot deslligar-se de factors que l'han condicionada. Les diferents circumstàncies jurídiques, polítiques i socials de cada moment han posat sobradament de manifest que el reconeixement legal en igualtat de condicions i la participació social de les persones immigrants que (con)viuen amb nosaltres és encara qüestionable. Aleshores, si acceptem que el model social ha canviat, és a dir, el context, si hi ha ara mateix un percentatge en la majoria de casos per damunt del 10% de població migrant a les nostres ciutats i comarques,

ens caldrà repensar el model, fer una reflexió més global que abaste cadascun dels àmbits, també el lingüístic, per tal d'incloure els immigrants i les immigrants en un marc més equitatiu que garantisca la seua integració i els seus drets de ciutadania sense que això despulle la societat d'acollida de la seua identitat.

El concepte d'integració no pot separar els drets socials del coneixement de la nostra llengua i cultura. S'ha d'establir un lligam emocional de vinculació de les persones nouvingudes amb la llengua, en tant que és la llengua l'element capaç de proporcionar l'autonomia personal necessària per a la interactuació amb la societat d'acollida. D'altra banda, hauríem de revisar el nostre context sociolingüístic per tal de garantir l'ús del valencià a tots els àmbits (quin és el model de referència que oferim a la població migrant nouvinguda?, existeix un ús habitual i normalitzat del valencià?). Cal una política lingüística sensible amb la situació social, de canvi, de diversitat, de plurilingüisme.

Així doncs arribats a aquest punt, ens caldria fer un parell de reflexions prèvies: en primer lloc, passarem a establir quin és el marc jurídicoadministratiu amb que es troben els diferents col·lectius d'immigrants quan arriben al nostre territori, doncs és clar que aquest marc influeix i determina la seua situació al nostre país. I, en segon lloc, analitzarem també el marc sociolingüístic i cultural valencià, per tal d'esbrinar si hi ha alguna relació directa entre el context i l'entorn social amb l'aprenentatge de la llengua.

Pel que fa a les circumstàncies juridicopolítiques, els darrers temps ens han deixat tres diferents lleis d'estrangeria amb els corresponents reglaments que les desenvolupaven i tres processos extraordinaris de regularització, a més de tota una sèrie de decrets, normes i disposicions sobre qüestions puntuals que matisaven el marc jurídic. Tot i aquesta profusió normativa, els drets i les garanties legals de les persones immigrants que viuen al nostre país no han quedat plenament assegurades ni han vingut a resoldre la situació de vulnerabilitat legal i irregularitat que encara avui pateixen. Les diferents lleis esmentades no han anat aparellades de

vertaderes polítiques en matèria d'integració ni cap planificació real i efectiva amb dotació pressupostària en matèria d'immigració ha vist encara la llum.

Cal preguntar-nos com incideix tot aquest procés normatiu en la integració de les persones immigrants, de quina manera determina el seu accés al mercat laboral en igualtat de condicions, quines són les oportunitats reals d'escolarització i formació (i, sobretot, d'escolarització en valencià), l'accés a l'habitatge, el dret a viure en família, ...etc.

Els diferents governs estatals han aprovat, com hem dit, tot un seguit de normes que regulen la situació jurídica de les persones immigrants al nostre país (la primera de les lleis d'estrangeria data de l'any 1985 i era més aviat una norma de control de fluxos i fronteres). A la darrera dècada ha hagut una successió de normes, des de la consensuada i integradora *Llei Orgànica 4/2000 sobre Drets i Llibertats dels immigrants en Espanya i la seua integració social*, que atorgava alguns drets constitucionals fonamentals com el sufragi, la sindicació, la participació, ...etc. i incloïa, per primera vegada en la seua denominació, el concepte d'integració (només va durar vuit mesos), a l'actual normativa vigent, la *Llei Orgànica 14/2003* i el *Real Decret 2393/2004*, pel que s'aprova el seu *Reglament*.

Aquesta normativa, inclou la possibilitat d'obtenir una autorització de residència i treball per arrelament social al nostre país, la qual cosa significa (a més d'altres requisits formals preceptius), que els seus documents han d'anar acompanyats d'informe que acredite el seu nivell d'integració elaborat des dels serveis socials municipals on es fa referència als anys d'estada (s'ha d'acreditar la permanència continuada durant un mínim de tres anys), els mitjans econòmics (cal un contracte amb una durada d'un any), el nivell d'integració (demostrable a partir de la vinculació de les persones immigrants amb la societat d'acollida i el seu nivell de participació social en associacions, organitzacions, ... així com de cursos de formació i capacitació professional) i, finalment, el grau de coneixement de les llengües oficials (aquesta és la qüestió més important per a nosaltres per tal d'entendre després algunes situacions sociolingüístiques i treballar i analitzar en profunditat el tema que ens ocupa).

Aleshores, quina és ara mateix la relació existent entre la normativa jurídica en matèria d'estrangeria i el comportament lingüístic de les persones immigrants nouvingudes al nostre país. I, per contra, quina és la situació lingüística que, nosaltres com a comunitat de referència, tenim i els oferim. A més a més, hem de preveure que la gestió lingüística s'ha de fer des de la igualtat, com a garant de la integració dels diferents col·lectius de persones immigrants. No podem parlar d'integració lingüística si no parlem primer de la seua integració, tot i que acàs no és imprescindible iniciar aquesta integració amb l'aprenentatge de la llengua del país d'acollida? No és la llengua el primer i més important i potent element d'integració i de cohesió social?

És important que les persones immigrants incorporen el valencià en la seua interrelació social, doncs el desconeixement de les llengües de la societat d'acollida dificulta i limita el seu accés a l'espai públic, a la consecució de drets i, en definitiva, a la seua visualització social. O dit d'altra manera, la consecució d'aquests drets només és possible plenament des del coneixement i l'ús de les llengües del país d'acollida, doncs només així és possible la seua incorporació a l'entorn social. És la llengua, el valencià en el nostre cas, la plataforma de visualització i constatació social, l'espai que dimensiona la seua participació, que els obre portes i traspassa fronteres. El valencià ha de ser un espai comú de relació entre totes les persones que conformem aquesta societat, el seu vehicle d'integració social i la garantia de la seua participació en igualtat d'oportunitats.

L'aprenentatge d'una llengua comporta sempre reflexions sobre l'ús, cosa que significa la presa de consciència sobre la llengua que utilitzem. Si volem garantir la integració i la participació de la població migrant pel que respecta a la nostra cultura i la nostra llengua, hauríem de revisar també les nostres actituds com a societat acollidora i el context lingüístic valencià que oferim als nouvinguts. En aquest sentit, cal analitzar de manera bidireccional la situació de la nostra llengua, ara i aquí.

Per descomptat, ens hem de preguntar com incideix la incorporació de la població immigrant al nostre teixit social i al context lingüístic valencià, però també ens hem de preguntar quin model lingüístic transmetem al conjunt de població nouvinguda i

també al conjunt de població immigrant que, des de ja fa uns anys, viu amb nosaltres sota un mateix model social. I, en aquesta revisió sobre la nostra relació amb la llengua i en parlar de la situació d'ús del valencià arribem a tot un seguit de contradiccions: com és possible que les actituds mostrades per gran part del col·lectiu d'immigrants amb el valencià siga positiva i, en canvi, no l'incorporen per a la seua autonomia personal? Com és possible que en territoris on l'ús del valencià és més viu i més intens, les immigrants i els immigrants també l'usen? I més encara, com és possible que aquestes persones immigrants que formen i se senten part de les societats d'acollida no sols adopten la nostra llengua sinó que, a més a més, reclamen els seus parlants habituals (a nosaltres, els autòctons) perquè no canvien de llengua quan se'ls adrecen? I, d'altra banda, com és que dipositem tot l'esforç lingüístic i tota la confiança d'un pervindre en valencià només en determinats col·lectius d'estrangers? Per què establim exigències lingüístiques diferents per a grups d'origen diferents? És a dir, per què fem tant d'esforç a involucrar les persones immigrants al nostre context lingüístic com a societat acollidora i, en canvi, no només no posem les mateixes energies perquè els residents comunitaris coneguen i usen el valencià, sinó que, a més, fem l'esforç a la inversa (les costes alacantines estan plenes d'exemples: les cartes dels restaurants, les botigues i, fins i tot els noms dels carrers d'algunes urbanitzacions estan en anglès o alemany)? Com és que exigim i reivindiquem el mateix esforç lingüístic de coneixement i ús del valencià en immigrants que viuen amb nosaltres des de fa anys i en d'altres que tot just acaben d'arribar?

Doncs bé, totes aquestes qüestions i d'altres més importants configuren el nostre context, el nostre entorn. La llengua, el valencià en el nostre cas, és l'element actiu, de construcció d'una comunitat socialment cohesionada i participativa, d'una comunitat amb igualtat de drets per a totes aquelles persones que la componen. Si en el futur volem construir un model social i lingüístic diferent, hem d'incloure les persones immigrants en aquest espai i tractar de garantir la seua participació tot i reforçant l'ús del valencià a partir del coneixement específic i l'abastiment de les eines necessàries per transformar aquest model social. Educar en actituds favorables cap a la diversitat lingüística i cultural (doncs caminem cap a societats plurilingües i multiculturals), facilitar els elements per poder interioritzar aquesta

diversitat i potenciar una política lingüística i cultural que afronte aquesta diversitat des del respecte a allò que cadascuna té de particular, són els nous reptes que se'ns plantegen com a societat receptora. I com ja hem dit, podem fer del valencià el lligam d'aquesta diversitat.

Tot i això, val a dir que, malgrat el seu reconeixement i estatus legal, sembla evident que el valencià està actualment en clara inferioritat de condicions respecte del castellà en alguns contextos i àmbits socials. Resulta difícil entendre el coneixement i l'ús de la llengua com un dret, no com una imposició o una obligació, un dret de tots els ciutadans i ciutadanes per tal de garantir la igualtat d'oportunitats. Per això és imprescindible reforçar l'ús del valencià en el context de la població migrant tot i facilitant les eines necessàries per a l'adquisició d'aquest coneixement i posant al seu abast els mecanismes necessaris per a la seua integració social i cultural efectiva.

Hi ha una manca important de campanyes enfocades a la sensibilització i l'educació de la població d'acollida, en especial de la població autòctona, per evitar el racisme i la xenofòbia, ni tampoc altres adreçades a la població migrant sobre els nostres usos i costums, la nostra cultura i la nostra llengua així com tampoc sobre les seues pròpies. Sembla que hi ha manca d'implicació institucional i, no sols no s'incentiva l'ús sinó que en nom del respecte i la solidaritat s'apel·la al bilingüisme en detriment del valencià i, fins i tot, al no ús de la llengua pròpia, identitària. Els moviments veïnals, els espais d'oci compartit, les xarxes sindicals i laborals, les organitzacions escolars, ...etc. poden jugar un paper fonamental en aquest sentit. La integració social de les persones immigrants ha de passar necessàriament també per la seua possible integració lingüística. Les darreres xifres d'escolarització parlen de més de mig milió d'alumnat immigrant matriculat procedent de quasi 200 nacionalitats diferents, tanmateix no sembla haver-hi cap continuïtat d'aquest esforç educatiu i integrador fora de l'escola. A més a més, tornem de nou a la mateixa: per tal de garantir aquesta integració hauríem de revisar el context lingüístic valencià doncs, la situació de la nostra llengua és bastant diferent pel que fa a l'àrea metropolitana valenciana o la resta de les comarques valencianoparlants i hi ha un claríssim desfasament pel que fa al coneixement i a l'ús. Hem d'aconseguir fer arribar la

llengua a tots els àmbits, com a fet natural, com a element d'acolliment lingüístic, de cohesió social, d'integració.

És just en aquest punt on prenen especial rellevància les segones generacions d'immigrants, és a dir, fills i filles d'immigrants que, bé van arribar al nostre país fa uns anys sota l'empара jurídicoadministratiu del reagrupament familiar, bé han nascut al nostre país (fins i tot, potser, tenen la nacionalitat espanyola per residència o d'origen). Aquests xiquets i xiquetes han crescut amb nosaltres, han anat a l'escola amb els nostres fills i filles, han après el valencià... però amb quin context lingüístic es troben? De vegades, a la dificultat en la incorporació escolar s'afeg la dificultat dels pares per donar suport als seus fills i filles com a conseqüència del desconeixement de la llengua d'acollida i de la manca de competència comunicativa. Per això, és fonamental formar aquestes segones generacions en el coneixement del valencià, cosa que els proporcionarà la suficient autonomia personal per desenvolupar-se amb igualtat de condicions amb la resta de la societat. El seu context i entorn social es desenvolupa a les barriades més perifèriques de les grans ciutats, que coincideixen, a més, amb zones on es parla majoritàriament en castellà.

Les segones generacions d'immigrants tenen un paper fonamental de relleu generacional i també de recerca identitària. És necessari convertir la nostra llengua en el model lingüístic i el referent per a les segones generacions, en el model d'identitat, en el lligam social, en el pont entre allò que suposa la cultura i el context sociocultural dels seus ascendents i, per extensió, en el manteniment de les cultures i identitats d'origen i el context que els arrela a la societat de la qual formen part avui. A més, potenciar les llengües que el col·lectiu de persones immigrants tenen en origen ajuda a estimar la llengua del país d'acollida.

El predomini d'una llengua en l'entorn de poder determina i influeix el context social. La diversitat de llengües del nostre territori ha de rebre un tractament d'igualtat per tal de garantir el seu manteniment i per tal d'evitar la substitució de llengües més desfavorides i, per tant, en desavantatge.

Les pràctiques socials (i l'ús d'una llengua o d'altra és una pràctica social) implica uns hàbits en determinades esferes de relació social; aquests hàbits s'assoleixen durant el procés de socialització, que podrà estar més o menys afavorit per l'entorn, de tal manera que les persones constitueixen xarxes que s'estableixen entre generacions, entre ambdós gèneres, ... Si en aquests entorns no és present el valencià, anirà desapareixent dels hàbits quotidians de les persones i dels contextos de normalitat lingüística. Per això, cal reforçar-ne l'ús. Les segones generacions de persones immigrants poden ser el relleu, el testimoni passat des de la societat d'acollida de la que formen part.

Il·lusionar, encoratjar, veure que alguna cosa canvia, que avancem en polítiques d'acció en favor del valencià, que s'impliquen les institucions públiques, que es promoció l'ús, que s'incentiven iniciatives con la de Veu Pròpia o Voluntariat pel valencià, que es creen espais de reflexió, que la llengua realment importa, que forma part de la nostra identitat i que és el nostre patrimoni més valuós i la nostra responsabilitat més apremiant.

Viure la llengua amb naturalitat, des de qualsevol situació quotidiana. El valencià juga un paper fonamental com a lligam de la diversitat i com a element integrador i identitari. Aquest és un moment històric especial, també des del punt de vista lingüístic. Ara és el moment d'enganxar els nouvinguts a la nostra societat, de fer participar les persones immigrants, de cohesionar la societat (conformada per persones immigrants i autòctones) sota el lligam de la llengua, amb el vincle del valencià.

Les competències comunicatives les assolim en comunicar-nos amb els altres, per això, l'entorn, les actituds i el context social, cultural i lingüístic són fonamentals per garantir aquestes competències. El tractament de la diversitat (també la diversitat lingüística) des de la igualtat és la peça clau per garantir la integració de les persones immigrants nouvingudes, així com dels seus fills i filles que conviuen amb nosaltres i formen part de la nostra societat. El valencià n'és el lligam.

Context jurídicoadministratiu – Context lingüístic valencià

- Delimitació dels drets de ciutadania (Constitució espanyola, Estatut dels treballadors, Estatut d'Autonomia, Llei d'Ús del valencià, lleis orgàniques en matèria d'estrangeria, educació, sanitat, ...etc.).
- Procés d'arrelament social. Exigència del coneixement de les llengües oficials. El parany del contracte d'integració (competències en estrangeria no transferides a les autonomies).
- Segones generacions. Incorporació tardana al curs escolar. Limitació dels processos formatius habituals per a la resta de ciutadans i ciutadanes passats els 16 anys.
- Nacionalitat. Hi ha un bon grapat que ja no són estrangers des del punt de vista legal i normatiu tot i que se'ls considera així per l'origen.
- Comunitaris/No comunitaris: cap esforç d'integració, colònies on viuen i s'expressen en anglès, alemany, ... costa alacantina com a reducte. Per contra, arrelament social, contracte d'integració i informe que justifique la integració social mitjançant el coneixement de les llengües oficials i la participació en el teixit social que els envolta (organitzacions culturals, religioses, lúdiques, ...). Categorització estrangers/immigrants.
- Tractament desigual dels diferents col·lectius i despersonalització (magrebins, subsaharians, llatinoamericans, ...) i fins i tot, dins d'un mateix grup o col·lectiu.
- Descompensació a temps real de les dades estadístiques publicades: Enquestes de Població Activa, Anuari de Migracions, escolarització, ...
- 25 aniversari de la Llei d'Ús. Avantatges i desavantatges. Estatut d'Autonomia. Coneixement i l'ús de la llengua com un dret i no com un deure.
- Castellanització (sobretot a la ciutat de València), context lingüístic poc favorable (institucions, publicacions, representants polítics,...), actituds poc promocionades (canvi de llengua fins i tot de les persones que en parlen). El valencià com a motiu de confrontació. Manca de campanyes ni interès per la llengua. Sense compromís social.

- Actituds lingüístiques diferents segons el col·lectiu o grup (monolingüe o bilingüe d'origen, llengua romànica d'origen, interès a rebre cursos de llengua, contracte social, ...).
- Factors decisius en l'evolució dels usos lingüístics: demografia, transmissió intergeneracional (immigració, segones generacions), l'ús real de la llengua en els diferents àmbits (la competència lingüística no té una correlació directa en l'ús).
- Colonització de l'espai públic amb construccions de grans ciutats, blocs de pisos o zones residencials del tot aïllades com a negació de tota relació o vinculació social. Anul·lació de les relacions interpersonals als nivells més extensos.
- Visualització social de la immigració. Multiculturalitat de la ciutat fora dels plans urbanístics més desitjats.
- El valencià a l'escola. Fills: escolarització tardana, incorporació durant el curs lectiu, edat d'arribada, quants anys porten al nostre territori. Menys engranatge a l'escola.
- Entre 10-11 milions de catalanoparlants que suposen aproximadament el 30% de parlants en valencià/català.
- Aprenentatge del valencià en població migrant: millorar laboralment, ajudar els fills i filles a estudiar, negocis, relacions institucionals i cercles socials, ...etc.
- Compromís social de fer del valencià la nostra llengua, vehicle de comunicació, entesa i acollida.